

УДК 37(091)

ЗМІСТ НАВЧАННЯ В ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОМУ КАВАЛЕРІЙСЬКОМУ ЮНКЕРСЬКОМУ УЧИЛИЩІ (1864–1916 РР.)

Перцов О. В., здобувач
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

У статті аналізуються зміст, методи, форми навчання і особливості оцінювання знань, умінь і навичок в Єлисаветградському кавалерійському юнкерському (пізніше з 1902 р. – кавалерійському) училищі (1864–1916 рр.). Звертається увага на зміни, які відбувалися у змісті навчання закладу. Уточнюється специфіка викладання загальноосвітніх предметів (Закону Божого, російської мови, історії, математики, географії, німецької чи французької мови) та спеціальних (тактики, військової топографії, фортифікації, кінно-саперної справи, військової адміністрації, військового законодавства, іппології, артилерії). Висвітлюються особливості засвоєння юнкерами предметів на основі звітів елисаветградської військової комісії.

Ключові слова: історія військової освіти, Єлисаветградське кавалерійське юнкерське училище, зміст освіти, навчальний процес, навчально-методичне забезпечення.

В статье анализируется содержание образования в Елисаветградском кавалерийском юнкерском (позже с 1902 г. – кавалерийском) училище (1864–1916 гг.). Обращается внимание на изменения, происходившие в содержании обучения заведения. Уточняется специфика преподавания общеобразовательных предметов (Закон Божьего, русского языка, истории, математики, географии, немецкого или французского языка) и специальных (тактики, военной топографии, фортификации, конно-саперного дела, военной администрации, военного законодательства, иппологии, артиллерии). Освещаются особенности усвоения юнкерами предметов на основе отчетов Елисаветградской военной комиссии.

Ключевые слова: история военного образования, Елисаветградское кавалерийское юнкерское училище, содержание образования, учебный процесс, учебно-методическое обеспечение.

Pertsov O.V. EDUCATION CONTENT IN THE ELISAVETGRAD CAVALRY MILITARY CADET SCHOOL (1864–1916)

The article analyzes the content of education in Elisavetgrad cavalry cadet (later, from 1902 – Cavalry) College (1864–1916). Attention is drawn to the changes taking place in the content of training places. Clarifies the specifics of teaching general subjects (the law of God, Russian language, history, mathematics, geography, German or French) and special (tactics, military topography, fortification, horse demining affairs, military administration, military jurisprudence, hippology, artillery). Highlights the particular assimilation cadets objects based Elisavetgrad military commission reports.

Key words: history of military education, Elisavetgrad cavalry military cadet school, education content, educational process, teaching aidds.

Високі вимоги до підготовки офіцерів гарантують виховання професіоналів з відповідною військово-професійною освітою. Накопичений у вітчизняній історії досвід підготовки офіцерських кадрів дозволяє стверджувати, що наприкінці XIX – на початку XX ст. зміст освіти розглядався як один із важливих факторів, що обумовлював формування професійних і особистісних якостей вихованців.

На території Російської імперії офіцерів-кавалеристів готували кавалерійські юнкерські, пізніше військові училища. Єдиним відповідним закладом на сучасній території України було Єлисаветградське кавалерійське юнкерське (пізніше військове) училище.

Зміст освіти в закладі не знайшов відображення в сучасних історико-педагогічних роботах. Наприкінці XIX ст. у межах дослі-

дження змісту освіти в юнкерських училищах проблема поверхнево була розглянута П. Бобровським у працях «План учебной части в юнкерских училищах», «Двадцатипятилетие юнкерских училищ», «Юнкерские училища».

Мета дослідження полягає у характеристиці змісту освіти у Єлисаветградському кавалерійському закладі з 1864 до 1916 рр.

Зміст освіти в юнкерських училищах не можна віднести виключно до професійної. Це пов'язано з особливостями діяльності офіцерів, яка включала різноманітні аспекти: від володіння різними видами техніки до виховання і навчання особового складу [10, с. 134].

Ми вважаємо, що освіта носила змішаний (загальноосвітній і професійних) характер. Хоча навчальні програми в юнкерському училищі відрізнялися професій-

ною спрямованістю, обсяг загальноосвітніх дисциплін постійно зменшувався, і до 1915 р. він складав не більше 25% від загальних годин. Це пов'язувалося з тим, що під час російсько-японської війни 1904–1905 рр. підготовка офіцерських кадрів стала відставати від вимог практики збройної боротьби, тому були переглянуті програми юнкерських закладів, більше часу почало відводитися на відпрацювання практичних навичок і прийомів.

Із утворенням юнкерських училищ почала прослідковуватися тенденція до концентрації загального часу, що відводився на військові дисципліни у випускних класах. Якщо у 1866 р. їх обсяг складав 86%, то до початку ХХ ст. він збільшився до 96% [11, с. 58]. Це пов'язувалося з війнами, що відбувалися у світі у той час. Так, у зв'язку з Франко-Пруською війною (1870–1871) збільшується запит на військово-практичні знання молодих офіцерів з тактики, саперної справи, ручної зброї, топографічних зйомок, проведення рекогностування, здійснення полкового судочинства тощо [1, с. 4]. Сама система одиночного навчання унтер-офіцерів і солдат почала висувати до офіцерів такі вимоги, які до цього не входили в коло обов'язків навіть ескадронних і сотенних командирів. Обов'язком офіцера стає уміння пояснити солдату всі правила і постанови, що відносилися до служби, показати і пояснити правила дій у бою, нав'язати новобранцю, що виконання наказів командира є духом військової служби [1, с. 4].

Під час Російсько-Турецької війни 1877–1878 рр. курс юнкерських училищ прирівнявся до військових [1, с. 4]. Після війни 1882–1883 рр. з курсу молодшого класу виключили викладання тригонометрії, логарифмів, космографії, початкових відомостей з хімії і фізики, більше уваги приділялося стройовій підготовці, заняття почали проводитися за чітким планом [1, с. 16].

Зазначена тенденція сприяла зосередженню уваги юнкерів молодших класів на вивченні загальноосвітніх предметів (вихованці приходили до юнкерських училищ з різним рівнем підготовки), а у старших – на військових дисциплінах.

Командування Єлисаветградського училища неодноразово ставило питання про зменшення кількості дисциплін у навчальних курсах, оскільки це зменшувало ефективність освітнього процесу.

Пропозиції, висловлені у 1866 р. Московською, Віленською, Тверською, Київською, Єлисаветградською, Чугуївською військовими комісіями, вплинули на виключення курсу політичної історії з навчальних програм. На думку Єлисаветградської екземе-

наційної комісії 1866 р., Російську історію не можна було викладати без Всесвітньої історії, і тому вона пропонувала або ввести до програми всесвітню історію в молодшому і старшому класах, або виключити предмет російської історії з курсу юнкерських училищ [2, с. 17].

Із метою підвищення ефективності навчального процесу предмети по семестрах були розподілені так, щоб одночасно вивчалися тільки однорідні дисципліни [4, с. 67].

З 1863 р. до 1915 р. поступово збільшувалася кількість військових дисциплін. У 1865 р. у Єлисаветградському кавалерійському юнкерському училищі, окрім основних військових дисциплін, викладалися військова адміністрація і *військові статuti*.

До 1866 р. загальна кількість предметів у юнкерському училищі знизилась до 12, а кількість предметів, що одночасно вивчалися, – до 6–7.

У 70-х рр. ХІХ ст. перелік військових дисциплін розширився за рахунок військової гігієни і методики навчання нижчих чинів. На початку ХХ ст. до навчального плану додали військову географію, яка ознайомлювала юнкерів із силами і засобами, наявними в Російській імперії, для боротьби з ворогом, а також із силами і засобами ймовірних супротивників. Стройове навчання і військова історія почали викладатися як окремі дисципліни.

Під час І світової війни 1914–1917 рр. викладалися тільки військові предмети за скороченою програмою.

Стройове навчання у 1864 р. офіційно включало 3 групи предметів: 1) фронтове навчання, гімнастика, фехтування; 2) знання статутів; 3) стрільба в ціль. До них додавалися предмети, які кожне училище обирало самостійно, тому було вирішено визначити їх чіткий перелік для юнкерських кавалерійських училищ.

На початок 70-х рр. ХІХ ст. стройова освіта була впорядкована і складалася з таких предметів: первинне знайомство з військовою службою, статuti дисциплінарної і внутрішньої служби, гімнастика, вогнева підготовка, статuti стройової, гарнізонної і польової служби, методика навчання солдат, верхова їзда, вирубування лози, вирубування і уколи опудала, вольтажування, джигітовка, вчення взводу верхи, сідлання та холодне підковування коней.

Теоретична підготовка юнкерів училища була дуже серйозною.

Усі предмети в училищі поділялися на дві групи: загальноосвітні та спеціальні. Єлисаветградська екзаменаційна комісія неодноразово відзначала, що успіхи юнкерів зі

спеціальних предметів були набагато кращі ніж із загальноосвітніх.

До загальноосвітніх предметів входили Закон Божий, російська мова, історія, математика, географія, німецька чи французька мова. Французька мова викладалася до 1904 р. [9, с. 30].

Курс «Закон Божий» викладався у молодшому класі. Жоден з інших загальноосвітніх предметів за період існування училища не піддавався таким різнохарактерним поглядам в питаннях обсягу як Закон Божий. Предмет включав відомості зі Старого Завіту про ті події, які безпосередньо відносилися до Божественного Одкровення, з історії Нового заповіту і стану церкви в часи апостолів (юнкери ознайомлювалися детально). З Євангелія особлива увага приділялася Символу віри, Молитві Господній, Десяти заповідям, Учинню про благодать. Як посібники використовувалися Старий та Новий Заповіти, Пространний Катехизис Московського Мітрополіта Філарета, «Объяснение катехизического учения» Владіславлева, карта Палестини [6, с. 315].

З курсу «Російська мова» найскладнішим для юнкерів виявилось засвоєння граматики та правопису через слабку попередню підготовку абітурієнтів і недостатню кількість годин на засвоєння предмету [3, с. 49].

У 1867 р. з метою покращення засвоєння цього курсу педагогічним колективом було запропоновано увести метод взаємного навчання (вихованці писали твори на задані теми, потім визначалися кілька юнкерів, які перевіряли роботи, і обов'язково пояснювали помилки, які допустив автор). Крім того, пропонувалося ознайомити юнкерів з класиками літератури, а також теоретично ознайомити юнкерів з методами викладання російської мови, які б вони використовували вже в період своєї служби для навчання нижчих чинів, та вмотивувати юнкерів читати твори зі спеціальних предметів.

У 1867 р. Єлисаветградська комісія підтримала пропозицію Чугуївської екзаменаційної комісії, яка запропонувала вчити юнкерів не на загальних дитячих темах, а на серйозних творах, щоб вони могли передати своїми словами основну думку і зрозуміти їхні особливості [3, с. 11–12].

Із курсу «Математика» в училищі відмічалось краще засвоєння арифметики, ніж геометрії. Хоча юнкери вміли розв'язувати завдання курсу, але застосувати знання з математики на інших курсах, наприклад, фортифікації, не могли. Наприклад, вираховували поверхню і об'єм кулі, але не могли визначити висоту неприступних об'єк-

тів чи відстань між ними. За свідченнями екзаменаційної комісії при вивченні курсу зверталася належна увага на відомості з топографії.

В училищі педагог А. Складчевич на основі п'ятирічного досвіду переконався, що для досягнення успіхів з математики викладачеві, насамперед, необхідно дбати про активізацію і постійну підтримку уваги. Усі кандидати, які поступали в молодший клас, уже десь навчалися і вивчали арифметику. Вони більш охоче займалися спеціальними предметами, ніж загальноосвітніми, і зазначали, що загальноосвітніми «учены и переучены». Однак рівень засвоєння їх був низьким. Обов'язок викладача полягав у веденні занять так, щоб не викликати апатії своїм викладанням.

З метою підвищення зацікавленості предметом А. Складчевич роздавав юнкерам два зошити: один для конспектування лекцій за викладачем, другий – для задач. Юнкерів попереджали, що у них не буде іншого матеріалу, крім записаного за викладачем. Після кожної лекції викладач викликав одного з вихованців для повторення прочитаної лекції, в ході якого виявлялися незрозумілі питання та проводилося повторне пояснення. Належне ведення конспекту педагог перевіряв самостійно, переглядаючи матеріали кожного і надаючи необхідні поради. Зошити допомагали з'ясувати рівень підготовки юнкерів [6, с. 251–252].

Курс «Географія» передбачав опанування основ математичної і фізичної географії, загального огляду п'яти частин світу з більш детальним описом Європи у фізичному та політичному відношенні і всієї географії Російської імперії. Абітурієнти переважно мали поверхневе знайомство з картами та вибіркові знання несуттєвих фактів. Під час викладання предмету використовувалися такі посібники: «Записки Всеобщей Географии» М. Пржевальського, «География Европы» С. Фатьєва, «География Российской Империи» П. Белоха [6, с. 282].

Успіхи з географії в юнкерів були задовільними. Єлисаветградська екзаменаційна комісія навіть запропонувала з метою покращення знань юнкерів ускладнити програму вступного іспиту під літерою «А» на знання загальної географії, щоб юнкери вже при вступі були ознайомлені з розташуванням держав, народами, віросповіданням і мовами.

Курс «Історія» в училищі був засвоєний на задовільному рівні, це пов'язувалося передусім з низьким рівнем знань абітурієнтів. У 1867 р. екзаменаційна комісія зазна-

чала, що цей курс засвоювався би легше, якби були видані спеціальні керівництва. Єлисаветградська екзаменаційна комісія пропонувала частіше знайомити вихованців з першоджерелами, оскільки від них буде більше користі, ніж від читання «сухого изложения фактов по учебнику», та подавати твори (літописи, бібліографічні нариси, розповіді про важливі історичні події) на самостійне опрацювання і зачитувати уривки на практичних заняттях [3, с. 51].

Зі спеціальних предметів вивчалися тактика, військова топографія, фортифікація, кінно-саперна справа, військова адміністрація, військове законодавство, іппологія, артилерія.

Курс «Тактика» викладався за підручниками «Справочная тактика» М. Левіцького й «Опыт действия войск в бою» та посібниками «Плани для тактичних задач» К. Левіцького й О. Ріттера. Протягом курсу юнкери, незалежно від вправ на вирішення задач на рельєфному зображенні місцевості чи на планах за допомогою металевих фігур, зобов'язані були вирішити 6 задач з різних розділів курсу в класі. А під час весінньої польової практики необхідно було оглянути з певною метою невелику ділянку, розмістити на ній частини військ і скласти диспозицію.

Викладачі вважали за необхідне включити до програми з «Тактики» для кавалерійських училищ військово-історичний розділ про кавалерію, де б вивчалася партизанська війна відповідно до програми офіцерського класу в кавалерійському ескадроні [3, с. 19; 7, с. 180, 184]. Вони також вважали, що не можна ототожнювати викладання тактики в кавалерійських і артилерійських училищах, адже головне завдання кавалерії в партизанських діях і розвідці.

Єлисаветградська екзаменаційна комісія вважала, що в юнкерських училищах курс «Тактика» повинен мати більш прикладний характер, ніж теоретичний. Кожен ротний командир повинен бути впевнений, що без його прямої вказівки чи попереднього навчання, рота нічого зробити не зможе. Командиру недостатньо гарно знати і виконувати статут, йому треба правильно вирішувати тактичні завдання [2, с. 25–26].

Військові статuti в училищі були засвоєні на високому рівні. Юнкери з легкістю креслили на дошці види батальйонного і ротного навчань, показували на кресленнях шлях частини до місця, правильно вимовляли всі команди.

Практичні роботи з курсу «Ручна зброя з необхідними відомостями з артилерії» (до 1901 р. – «Відомості про ручну зброю та з артилерії») проводилися в ротах, ес-

кадронах і пізніше сотнях, а практичні вказівки юнкерам для їхнього ознайомлення з недоліками зброї та їхнім виправленням проводилися в зброярні. Був встановлений загальний порядок занять зі збройною справи: в класах (теоретичні основи будови зброї і дій з нею), в ротах – що безпосередньо входить у план занять зі стройової освіти (розбір, збір, приготування і перезаряджання патронів, підготовчі заняття зі стрільби і власне стрільба), і у зброярні – різні технічні досліди [7, с. 202].

Єлисаветградська екзаменаційна комісія не раз зауважувала, що необхідно розробити особливий підручник саме для кавалерійських училищ, оскільки в повному обсязі цей курс неможливо засвоїти через недостатню кількість виділених на нього годин (тільки одна година на тиждень) [3, с. 21].

Характеризуючи курс, звернемо увагу на засоби, які використовувалися для його засвоєння. У закладі було недостатньо зразків холодної та вогнепальної зброї [3, с. 32].

Юнкери на високому рівні володіли прийомами фехтування, але жоден вихованець не володів методикою викладання фехтування, а це, на думку комісії, було дуже важливо, оскільки «фехтование до тех пор не разовьется в войсках, пока офицеры и ротные командиры не будут в состоянии учить нижних чинов этому искусству» [3, с. 35].

У 1867 р. екзаменаційна комісія піднімала питання про введення посади фехтмейстера, але введення додаткової ставки не дозволили у зв'язку з фінансовими проблемами [3, с. 35].

Курс «Фортифікація» (раніше – «Польова фортифікація») вивчали за підручником «Записки Полевой Фортификации» О. Островінського, але, оскільки підручник повністю не висвітлював всі питання, зверталися також до «Саперные работы в поле» (видавництва Миколаївської інженерної академії) та інших підручників. Як посібники використовували моделі Д. Макавеева і О. Вагенера. Саперні роботи в полі включали побудову швидких укріплень, плетіння турів і фашин, створення горизонтальних укріплень з їхнім подальшим будівництвом [7, с. 196].

«Фортифікація» завжди засвоювалася на високому рівні. Юнкери були добре ознайомлені з практичною частиною через те, що для викладання курсу використовувалися наочні і практичні методи та необхідні засоби.

З курсу «Військова топографія» (раніше – «Топографія і зйомка планів») посібниками були креслення і моделі. Предмет топографії в старшому класі вивчався один раз на тиждень. Використовувався підручник «Практи-

ческий курс военной топографии» С. Висоцького. Підготовча робота до топографічних зйомок у молодшому класі проводилася не менше 4 днів. Військово-окопна зйомка у старшому класі – не менше 12 робочих днів. Кожен юнкер повинен був провести в полі 5 зйомочних робіт з інструментом і без нього у масштабі від 50 до 200 сажнів на дюйм, поповнюючи карти околиць Єлисаветграда; величина ділянки для навчальної зйомки складала 3,5 квадратні версти. Для зйомки використовувалися бусоль (прилад топографічної зйомки, що поєднував у собі компас, кутомір і оптичний пристрій – примітка О. П.) або компас і папка. Безпосереднє спостереження за виконанням зйомок покладалося на молодших офіцерів училища за певну винагороду [7, с. 191, 194].

До такого роду польових занять, але з тактичною метою необхідно також віднести проведення юнкерами рекогносцювання, вибору місця бивака, позиції для малих загонів, вибір місця для передових постів, розстановку ланцюга передових постів тощо. Роботи ці проводилися верхи, здавалися за один день. Кожен юнкер здавав знятий ним план місцевості та пояснювальну записку до нього [7, с. 194].

Єлисаветградська екзаменаційна комісія відзначала, що оцінка місцевості за планами, креслення карт, знання правил військово-окопної зйомки, як і загальнотеоретичні знання юнкерів з військової топографії були задовільними через задовільні знання з математики. Предмет вивчався протягом двох років. У молодшому класі він вивчався паралельно з геометрією, оскільки, на думку викладача з топографії, важко пояснити юнкерам поняття масштабу без основних знань з геометрії. В результаті юнкери або погано розуміли плани, або неточно креслили, або не вміли правильно організувати зйомку за допомогою бусолі, а також погано розв'язували топографічні задачі.

Для викладання «Військової адміністрації» (раніше – «Початкова військова адміністрація») використовувався підручник полковника В. Лубко «Записки военной администрации для военных и юнкерских училищ». На практичних заняттях юнкери шукали відповіді на запитання, що входили до курсу за «Сводом военных постановлений», ознайомлювалися з формами і прийомами службового листування і ведення звітності за ротним господарством. Усі роботи виконувалися в зошиті. Викладачами були командири рот [7, с. 209].

З «Військової адміністрації» знання були задовільними, хоча комісії відмічали, що з теорією юнкери були ознайомлені краще, ніж з практикою.

Викладання курсу «Відомості про військово-кримінальні закони та військове судочинство» (до цього – «Військово-кримінальні закони») на нових засадах встановилося лише з 1872 р. з виданням підручника А. Анісінова «Записки военно-уголовных законов» та «Дополнение к ним». Практичні заняття полягали в підведенні під відповідні закони різних випадків на запропоновану тему, переважно з діяльності полкових судів; складанні доповідей про розслідування, що проводилося; складанні протоколів огляду, обшуку й інших документів, які трапляються під час розслідування злочинів по гарячих слідах; складанні протоколів судового слідства в полковому суді, резолюції та вироку в кінцевій формі, а також веденні журналу полкового суду [7, с. 214].

Із «Військового судочинства» знання були задовільними, хоча комісії відмічали, що з теорією юнкери краще ознайомлені, ніж з практикою. Юнкерам важко писати офіційні документи, навіть найлегшого змісту, а тому більше уваги під час навчання потрібно приділяли вправам, щоб документ складався відповідно до вимог, відповідав за змістом, був написаний коротко, зрозуміло і без граматичних помилок [2, с. 42].

Курс «Військового судочинства» з'явився після перетворення юнкерського кавалерійського училища в кавалерійське. Він був невеликий, але достатній для ознайомлення юнкерів з порядком ведення слідчих і військово-судних справ. Курс мав практичний характер «по смыслу программы, занятия имеют большую практическую значимость» [2, с. 42]. Кожен юнкер під керівництвом викладача протягом року розв'язував одну слідчу справу.

На курс «Іппологія» (пізніше «Іппологія і практична ковка») відводилося три години на тиждень. Під час його вивчення використовували наочні посібники і матеріали: скелет, частини коня Озо, моделі, рисунки, препарати, що утворювали окремий іппологічний кабінет. На практичних заняттях юнкери вправлялися у розчищенні копит, підгонці холодних підків і підковуванні. Викладачами були ветеринарні лікарі, які входили до штату училища [7, с. 218–219].

Курс складався з таких розділів, як анатомія і фізіологія, екстер'єр, ковка, іппогієна. Викладання поділялося на теоретичну і практичну частини. Теоретична включала анатомію і фізіологію коня, зовнішній огляд (екстер'єр), іппогієну і теорію підковування коней. Практична передбачала навчання юнкерів мистецтву підковування коня, розтину трупів і перевірку теорії екстер'єру на живих конях.

З огляду на широку програму іппології і поділ предмету на чотири розділи, кожен з яких складав окрему самостійну частину, при обмеженій кількості годин викладання предмету планувалося так, щоб у першому півріччі пройти повністю анатомію і фізіологію, частину екстер'єру і частину ковки; у другому півріччі – іппогієну і решту з двох останніх розділів, приділяючи частину часу на репетиції, без яких засвоєння предмету було неможливо [6, с. 394–395].

До обов'язкових спеціальних предметів належали «Відомості про способи навчання нижчих чинів» та «Відомості з військової гігієни» (у юнкерському кавалерійському училищі – «Гігієна»), мета яких полягала у доповненні службових знань юнкерів матеріалом, який в майбутньому був необхідний для ефективної діяльності офіцера з перших днів його служби. Уміти навчати інших та уміти берегти сили і здоров'я як своє, так і своїх підлеглих – було необхідно офіцеру так, як і вміння нести саму службу на адміністративній посаді чи здійснювати правосуддя [7, с. 221; 8, с. 177–178].

Обидва предмети не вважалися обов'язковими, тому екзамени з них не проводились. Єлисаветградська екзаменаційна комісія все ж зазначала, що користь предмета полягала в озброєнні юнкерів умінням навчання нижчих чинів грамоті.

Стройові заняття були такими: їзда, вольтижування, прийом з шаблею, піший по кінному, рубка, фехтування, вправи із піками, гімнастика, стрілецька справа, ковка коней.

В Єлисаветградському кавалерійському училищі система навчання стройовій справі була складна і різноманітна [5, с. 231].

За результатами екзаменів 1866–1882 рр. було встановлено, що з манежної їзди успіхи були досить задовільними, а в гусар – добрі, а з посадки й управління конем – добрі, за винятком невеликої кількості тих, хто пізніше поступив в училище, і хворих. Полкові навчання в кадровому ескадронному складі верхи виконувалися досить задовільно і без помилок. Гімнастика виконувалося добре, а вольтижування правильно і спритно. Фехтування на ескадронах з передачею іншим виконувалося досить добре.

Піший стрій був досить задовільним, вправи зі зброєю виконувалися добре і драгунські учіння в пішому строю та розсипному строю проводилися правильно. Кавалерійський статут був засвоєний юнкерами дуже добре. Зі звіту видно, що юн-

кером не проводили іспити зі стройової і розвідувальної служби. Дуже мало інформації про володіння юнкерами вогнепальною зброєю [7, с. 236].

Отже, зміст навчання юнкерів був представлений загальноосвітньою, спеціальною і стройовою підготовкою. І хоча освіта мала змішаний (загальноосвітній і професійний) характер, ми можемо стверджувати, що провідну роль у ній відігравали військові та спеціальні предмети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобровский П. Двадцатипятилетие юнкерских училищ / П. Бобровский. – СПб. : Типография Департамента Уделов, 1889. – 40 с.
2. Бобровский П. План учебной части в юнкерских училищах / П. Бобровский. – СПб. : Типография и литография С. Степанова, 1867. – 109 с.
3. Бобровский П. План учебной части в юнкерских училищах / П. Бобровский. – СПб. : Типография и литография С. Степанова, 1868. – 59 с.
4. Бобровский П. План учебной части в юнкерских училищах / П. Бобровский. – СПб. : Типография и литография С. Степанова, 1870. – 20 с.
5. Бобровский П. Юнкерские училища : в 3 т. / П. Бобровский. – СПб. : Я.А. Исаков, 1872– . – Т. 1 : Историческое обозрение их развития и деятельности. – 1872. – 515 с.
6. Бобровский П. Юнкерские училища : в 3 т. / П. Бобровский. – СПб. : Я.А. Исаков, 1872– . – Т. 2., Ч. 3 : Обучение и военное воспитание юнкеров. – 1873. – 685 с.
7. Бобровский П. Юнкерские училища : в 3 т. / П. Бобровский. – СПб. : Типография В.С. Балышева, 1872– . – Т. 3, Ч. 4 : Экономическое положение училища и достигаемые в них результаты. – 1876. – 265 с.
8. Варлиц И. Общие понятия о гигиене и о необходимости ознакомить офицеров с военной гигиеной / И. Варлиц // Военный сборник. – 1871. – № 10. – С. 177–196.
9. Исторический очерк Елисаветградского кавалерийского училища с воспоминаниями питомцев школы к столетию со дня основания училища / под. ред. С. Ряснянского. – Нью Йорк : Издание объединения бывших юнкеров Елисаветградского кавалерийского училища, 1965. – 239 с.
10. Михайлин С. Динамика содержания образовательного процесса в военно-учебных заведениях России (Вторая половина XIX – начало XX вв.) : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. Михайлин ; Московский гуманитарный университет. – М., 2005. – 241 с.
11. Харламов В. Военное образование офицеров русской армии в период и после военных реформ (1860–1917 гг.) / В. Харламов. – Голицыно : Высшее пограничное училище, 1992. – 101 с.